

Abstrakt

Paušální a formalistický přístup v právu

Mnoho procesů v právu se děje automaticky a ze setrvačnosti, bez připuštění svobodné vůle člověka a bez obsažení hodnot důležitých pro člověka (svoboda, důstojnost, spravedlnost). Nositelem procesu automatizace v právu jsou automaty, tedy nástroje zajišťující primárně právní jistotu. Právo se však vedle stránky právní jistoty skládá i ze stránky spravedlnosti a účelnosti, kterou automaty neovládají, protože jejich algoritmy mnohdy nereflktují tento subjektivní rozměr v právu. Trend automatizace bezesporu přináší v právu řadu zlepšení, ale současně i rizik. Jelikož automatu nelze naprogramovat duši, nelze ani předpokládat, že jeho rozhodování, tj. jejich výstup, bude za všech okolností i spravedlivé a účelné. Přesto je tradičním přístupem v právu výstup automatu roven závazné normě. Příkladem automatu v dopravě je semafor, v oblasti státní správy jsou automaty formuláře nebo vzorce, v soudnictví soudce jako robot (subsumpční automat) a za nejsofistikovanější automat lze považovat umělou inteligenci. Automaty jsou pomůcky v regulaci, které jsou zaváděny na základě zákona a mají schopnost zakládat, měnit nebo rušit práva a povinnosti. V této souvislosti lze hovořit o „automatickém právu“, tedy pracovním označení práva prosazovaného automaty, jinak též označení přístupu v právu, který je vlastní automatům.

Paušálně a formalisticky postupuje automat, který je řízen algoritmem. Tento algoritmus odpovídá textovému zadání od programátora a je paralelou k textualistickému výkladu právní normy. Ten v excesivní míře může dosáhnout negativního přepjatého právního formalismu. Přecházení na červenou na semaforu (když nic nejede) představuje modelový příklad kolize světa lidí a světa automatů a dvou odlišných způsobů chápání okolní reality. Rozhodnutí stát na červenou za všech okolností je otázkou předporozumění, tedy též otázkou světonázoru člověka, jeho psychologických a sociálních postojů. Současně lze na opačné reakci (nestát na červenou) a kritickému chování vůči automatismu demonstrovat nenáležitost alibistického upřednostňování právní jistoty před spravedlností a účelností. Nerespektování výstupu automatu lze za použití interpretačních metod ospravedlnit na úrovni vnější-sociální, tak i na úrovni vnitřní-soukromé.

Státní moc je tradičním arbitrem i původcem právních norem v regulování společnosti. Dynamika vztahů ve společnosti, jakož i očekávání v naplňování lidských práv a hodnot je v tradičním přístupu a za použití tradičních interpretačních metod nevyhovující. Precedent v přístupu k právu, kódování pravidel a výkladu norem nastavený podle semaforu se stává „nenáležitým“ překlopí-li se do jiných automatů. V této práci se ptám: proč bychom měli čekat, dokud k nám nepřijdou instrukce zvenčí skrze automat, když známe účel regulace a dokážeme zhodnotit i spravedlnost vlastních činů?